

Presentació

L'obra d'Eduardo, lligada visceralment amb la tradició lingüística i còmica napolitana, arrelada profundament en el microcosmos social i humà que ha alimentat aquesta tradició, s'erigeix en el panorama italià i internacional del segle XX amb la força i la personalitat d'un discurs que travessa els grans temes de la relació entre individu i societat, dels afectes i dels conflictes familiars, dels curtcircuits entre llenguatge i comunicació. La dimensió universal del món eduardià no sols és conquerida sense trencar mai aquest lligam originari amb la realitat partenopea, sinó que, al contrari, es nodreix i s'amara d'unes vivències connotades històricament i geogràficament.

Les intervencions que presentem en el dossier estudien des de perspectives crítiques diferents alguns aspectes de la dialèctica entre tradició i innovació, entre local i universal, entre concreció mimètica i transcendència arquetípica que caracteritza la seva obra, a partir sobretot dels mitjans expressius que Eduardo com a autor, actor i director ha elaborat i experimentat. L'assaig d'Anna Barsotti enfoca els aspectes innovatius del llenguatge escènic eduardià i il·lustra com es va construint en clau no naturalista, sigui dosant i ponderant les paraules, recuperades amb el seu pes específic d'instruments no convencionals i buits, sigui inventant llenguatges idiosincràtics que funcionen sovint com a antillenguatge en una societat on la comunicació esdevé cada cop més difícil, sigui carregant els silencis d'intencions comunicatives. Per la seva banda, Nicola De Blasi insisteix en la variació sociolingüística que presenta la llengua del teatre d'Eduardo, en la mesura en què s'hi reflecteix en tota la seva complexitat i pluralitat el repertori, ben altra cosa que uniforme, de la societat napolitana, travessat pel dialecte, per la llengua i per registres intermedis. Gino Frezza analitza la variada experiència cinematogràfica d'Eduardo, en el seu triple vessant d'actor, guionista i director, i posa en evidència les peculiaritats del seu llenguatge d'actor també en comparació amb el del seu germà i company de feina Peppino. Finalment, Francesc Massip ressegueix la fortuna recent damunt l'escena catalana del teatre d'Eduardo i explica com aquest teatre pot ultrapassar fàcilment fronteres històriques i geogràfiques perquè planteja qüestions essencials i universals i construeix personatges de gran modernitat.

Els assaigs de Barsotti, De Blasi i Frezza van ser presentats dins la *Giornata di Studio: Omaggio a Eduardo De Filippo*, que va tenir lloc el 9 de maig de 2005 a la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona i va ser organitzada per la Secció de Filologia Italiana i per l'Istituto Italiano di Cultura. La intervenció de Francesc Massip va ser presentada a la taula rodona «Il teatro di Eduardo de Filippo a Barcellona», que va tenir lloc a Nàpols el 12 d'octubre de 2005 i va ser organitzada per l'Institut Ramon Llull en el marc de les Jornades de Cultura Catalana a Nàpols: Veles e Vents.

Premessa

L'opera di Eduardo, visceralmente legata alla tradizione linguistica e comica napoletana, profondamente radicata nel microcosmo sociale e umano che ha alimentato tale tradizione, si staglia nel panorama italiano e internazionale novecentesco con la forza e la personalità di un discorso che attraversa i grandi temi del rapporto fra individuo e società, degli affetti e dei conflitti familiari, dei cortocircuiti fra linguaggio e comunicazione. La dimensione universale del mondo eduardiano è conquistata senza mai recidere questo legame originario con la realtà partenopea, anzi si sostanzia e si impregna di un vissuto storicamente e geograficamente connotato.

Gli interventi che presentiamo nel dossier affrontano da diverse prospettive critiche alcuni aspetti della dialettica fra tradizione e innovazione, fra locale e universale, fra concretezza mimetica e trascendenza archetipica che caratterizza la sua opera, facendo leva soprattutto sui mezzi espressivi che Eduardo in quanto autore, attore e regista ha elaborato e sperimentato. Il saggio di Anna Barsotti mette a fuoco gli aspetti innovativi del linguaggio scenico eduardiano e illustra come esso viene costruito in chiave non naturalista sia dosando e ponderando le parole, recuperate con il loro peso specifico di strumenti non convenzionali e vuoti, sia inventando linguaggi idiosincratici che funzionano spesso da anti-linguaggio in una società dove la comunicazione diventa sempre più difficile, sia caricando i silenzi di intenzioni comunicative. Dal canto suo, Nicola De Blasi insiste sulla variazione sociolinguistica che presenta la lingua del teatro di Eduardo, nella misura in cui in essa si riflette in tutta la sua complessità e pluralità il repertorio tutt'altro che uniforme della società napoletana, attraversato dal dialetto, dalla lingua e da registri intermedi. Gino Frezza analizza la diversificata esperienza cinematografica di Eduardo, nel suo triplice versante di attore, sceneggiatore e regista, mettendo in evidenza le peculiarità del suo linguaggio attoriale anche nei confronti di quello di suo fratello e compagno di lavoro Peppino. Infine, Francesc Massip ripercorre la recente fortuna sulla scena catalana del teatro di Eduardo, mostrando come esso possa travalicare agevolmente frontiere storiche e geografiche perché mette a fuoco questioni essenziali e universali e costruisce personaggi di grande modernità.

I saggi di Barsotti, De Blasi e Frezza sono stati presentati nella *Giornata di Studio: Omaggio a Eduardo De Filippo* svoltasi il 9 maggio 2005 nella Facoltà di Filologia dell'Università di Barcellona e organizzata dalla Sezione di Filologia Italiana e dall'Istituto Italiano di Cultura. L'intervento di Francesc Massip è stato presentato nella Tavola rotonda *Il teatro di Eduardo de Filippo a Barcellona* svoltasi a Napoli il 12 ottobre 2005 e organizzata dall'Institut Ramon Llull nel quadro delle *Jornades de Cultura catalana a Nàpols: Veles e Vents*.